

МІСЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПОРУБІЖЖЯ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Стрільчук Л. В., Притулок В. Є.

ВСТУП

Українців та поляків два сусідні народи здавна поєднує спорідненість мов та культур, територіальна близькість, врешті спільність етнічного походження. Тривалий історичний період обидва народи перебували у складі одних і тих же держав: Першої та Другої Речі Посполитої, Австро-Угорської та Російської імперії. Українці та поляки випробували на собі будівництво соціалізму, складнощі тоталітаризму, кризу розпаду комуністичної системи, пошук моделі постсоціалістичного розвитку¹. Закономірно, що у відносинах між сусідніми народами, що проживали на порубіжних землях, склалися не лише культурні та економічні контакти, але й виникали суперечки та конфлікти, що у якісь періоди перостали у криваві протистояння.

Саме складні історичні сторінки важким тягарем лягли на спільну історичну пам'ять українців та поляків і із певною періодичністю поставали в українсько-польських взаєминах. РФ із впертою регулярністю намагається використовувати суперечливі сторінки українсько-польської історичної минувшини аби погіршити міжнаціональні взамини між сусідніми народами. Як засіб гібридної агресії застосовуються маніпуляції історичною пам'яттю, перекручення фактів, спроби спекуляції історією та намагання зіштовхнути у суперечці національні пам'яті українців та поляків. Адже, складні сторінки історичної пам'яті є чудовим інструментом розхитування міжнаціональних відносин та внесення розбрату між українцями та поляками, що є особливо актуальним для РФ є в умовах триваючої війни.

Маніпуляції історичною пам'яттю та використання місць національної пам'яті, як інструменту гібридної агресії розпочалися іще задовго до повномасштабного вторгнення РФ. Цей факт дозволяє зробити цілком логічне припущення про те, що заздалегідь плануючи та готуючись до війни, Російська Федерація спробувала використати для загострення українсько-польських відносин місця національної пам'яті

¹ Стрільчук Л.В., Стрільчук В.В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва. Луцьк: Волинські старожитності, 2013. С. 4. (258 с.)

на порубіжжі, зокрема, часів Другої світової війни. У представленому дослідженні пропонуємо простежити цей процес, проаналізувавши низку фактів. Зокрема, напередодні російської агресії проти України, частими стали акти вандалізму у місцях національної історичної пам'яті, які провокувалися Росією і викривлено подавалися російськими ЗМІ, аби, з однієї сторони, внести напруження в українсько-польські взаємини, а з іншої – сформувати чіткий стереотип «національно-збочених українців» (крайніх націоналістів), що російська пропаганда намагалася зробити від самого початку російсько-української війни. Якраз історична пам'ять стала зручним інструментом ведення гібридної війни задля досягнення поставленої мети.

Ще із середини минулого, ХХ століття, дехто із політиків та істориків озвучували тезу про те, що війни майбутнього – це, передусім, будуть інформаційні або ж економічні протистояння, а світ відійде від поняття війни (із застосуванням зброї та загарбанням територій), як від історичного архаїзму². Нажаль, сучасні реалії частково спростовують цю тезу: нинішня повномаштабна агресія Росії супроти України засвідчує, радше протилежне. Однак, частка правоти у озвученій тезі, все ж є, адже вагомою складовою нинішньої війни є гібридна війна, яка розпочалася іще задовго до повномаштабного російського вторгнення і на етапі гарячої фази війни продовжує залишатися невідомою її складовою³.

Гібридна агресія не залишає слідів, що дозволяють достеменно встановити справжнього агресора й залучити його до міжнародної відповідальності, зате руйнівний ефект від неї можна порівняти із килимовим бомбардуванням за відсутності системи ППО⁴.

Набір методів і засобів при гібридній війні обмежується тільки фантазією та ступенем цинізму виконавців, через що, практично, немає можливості передбачити напрям та інструментарій можливої атаки.

Ключовою перевагою гібридної війни є широкий спектр застосування її інструментів. Вести гібридну війну можна використовуючи, у тому числі, складні сторінки історичної пам'яті, застосовуючи ЗМІ, радіо, телебачення, інтернет-ресурси і, навіть, чутки, тобто усі наявні канали передачі інформації⁵.

² Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. К.: КАІАМАР, 2017. С. 104–105.

³ Стрільчук Л. Одна «методичка» гібридної агресії російської федерації: порівняльний аспект інформаційної війни супроти Сакартвело та України. *Сучасна російсько-українська війна: історіографічні, суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-духовні виміри. Наукова монографія*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. С. 229. (С. 228-245).

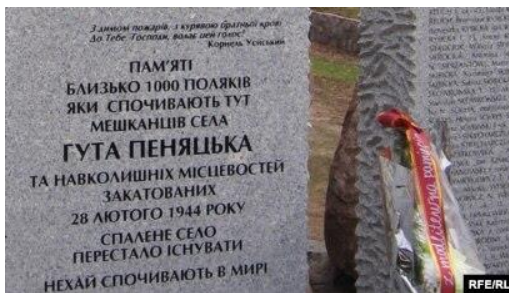
⁴ Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. К.: КАІАМАР, 2017. С. 107.

⁵ Там само. С. 105 – 106.

Пропонуємо на конкретних прикладах простежити, як історична пам'ять стає предметом маніпуляцій та гібридної агресії з боку Російської Федерації.

Приклад перший: історія створення та руйнувань меморіалу у с. Гута Пеняцька, що на Бродівщині. Нині, це неіснуюче село, що було знищене у лютому 1944 року. Відомо, що із весни 1942 року Гута Пеняцька була головною базою радянської партизанської групи. 22 лютого 1944 року радянські партизани залишили Гуту Пеняцьку, а уже 28 лютого, того ж року, в село зайшли три німецькі частини та українська поліція, які знищили 172 будинки і вбили мирних мешканців (за різними оцінками від 500 до 800 осіб). Більшість жителів села склали поляки, але разом із ними загинули українці та євреї.

За рішенням Львівської обласної ради до 65-річниці трагедії, що сталася у с. Гута Пеняцька було прийнято рішення збудувати меморіал на пошану пам'яті загиблих⁶.

Рішення Львівської обласної ради було реалізовано і 28 лютого 2009 року за учаті Президентів України та Республіки Польща,

⁶ Пам'ятник розбрату. *Львівський портал*. 20.02.2009. URL: <https://portal.lviv.ua/uncategorized/2009/02/20/103903> Дата доступу: 10.06. 2024.

Віктора Ющенка та Леха Качинського, відповідно, пам'ятний меморіал було відкрито⁷. Відкриття меморіалу стало значимою подією для громадськості обох країн та викликало чималий резонанс. Обидві сторони вважали дану подію кроком на зближення та зміцнення добросусідських відносин.

Цей меморіал став одним із десятків серед меморіалів збудованих українцям та полякам, що впади жертвами у роки Другої світової війни, і залишалося б тішитися з того, що пам'ять невинно загублених людей вшанована. Однак, 8 січня 2017 року (на момент російської агресії на Сході України) меморіал у Гуті Пеняцькій було варварськи сплюндровано: підірвали центральний хрест, розмалювали пам'ятні плити, знищили надписи, дві стели з іменами загиблих та розмалювали у жовто-блакитні та червоно-чорні кольори пам'ятні плити⁸.

Оскільки, за, майже добу, до того як місцеві жителі виявили акт вандалізму, інформація, разом із фото та відео зруйнованого меморіалу

⁷ Президенти України та Польщі у с. Гута Пеяцька (фото). *УНІАН. Інформаційне агентство*. URL: <https://www.unian.ua/common/195705-prezidenti-ukrajini-ta-polschi-v-sguta-penyatska-foto.html> Дата доступу: 9.07. 2024.

⁸ У Гуті-Пеняцькій зруйнували пам'ятник загиблим полякам. *PolUkr Польсько-український портал*. URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2017/01/u-guti-penyackij-zrujnuvali-pam-yatnik-zagiblim-polyakam/> Дата доступу: 9.07. 2024. Дата доступу: 9.07.2024.

з'явилася на російських інтернет-ресурсах, і українська, і польська сторони зробили висновок про російський слід цього злочину.

Одним із перших, на акт вандалізму у Гуті Пеняцькій, зреагував Голова Українського інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович на своїй facebook-сторінці назвавши знищення пам'ятника в Гуті Пеняцькій провокацією, спрямованою на загострення польсько-українських стосунків, які вигідні третій стороні: «Дії вандалів на українській території не просто схожі до вандалізму, який протягом останніх місяців ми спостерігали на українських цвинтарях в Польщі. Вони аналогічні і мають ту саму мету – розпалювання війни пам'ятників. Плюндрування могил і пам'ятників по обидва боки кордону повинні зустріти однаково рішуче засудження в обох країнах як з боку влади, так і громадського суспільства», – зазначив В. В'ятрович⁹.

Польські ЗМІ, також, зарясніли публікаціями у яких, головною думкою було те, що завдання цієї провокації – посіяти недовіру між українцями та поляками й спровокувати конфлікти між двома сусідніми державами. Про це в один голос говорили польські аналітики, роблячи висновок, що дана спроба є нічим іншим, як намаганням підірвати добросусідські відносини, а отже і національну безпеку двох сусідніх країн.

Зокрема, член правління фундації «Центр досліджень Польща-Україна» та оглядач сайту polukr.net Адам Лельонек, не сумнівається в тому, що зруйнування польського пам'ятника в Гуті Пеняцькій відбувалося за сценарієм, написаним у Москві. Він переконаний, що російський почерк видно по тому, хто поширив новину про акт вандалізму на місці спаленого польського села. А. Лельонек наголошує, що це зробили люди та інтернет-ресурси, відомі своїми зв'язками з Кремлем. «Для мене достатнім доказом є те, хто перший опублікував інформацію про подію, хто її поширив. Для когось, хто займається цією темою, справа очевидна, особливо якщо взяти до уваги, які середовища це поширюють», – сказав польський оглядач¹⁰.

⁹ У Гуті-Пеняцькій зруйнували пам'ятник загиблим полякам. *PolUkr Польсько-український портал*. URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2017/01/u-guti-penyackij-zrujnuvali-pam-yatnik-zagiblim-polyakam/> Дата доступу: 9.07.2024. Дата доступу: 9.07.2024.

¹⁰ Савицький Ю. Москва провокує українсько-польську «війну пам'ятників», аби зіштовхнути чолами дві сусідні країни – польські оглядачі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28226455.html> Дата звернення: 6.06.2024.

Схожі міркування були і у Малгожати Ноцунь, заступника головного редактора часопису *Nowa Europa Wschodnia*. Вона звернула увагу на те, що останнім часом Росія, намагаючись зіштовхнути чолами поляків із їхніми сусідами, розігрує карту складного минулого. «Відомо, що Росія – це дуже спритний гравець, вона завжди була зацікавлена в тому, щоб польсько-українські чи польсько-білоруські стосунки, тобто з нашими найближчими сусідами, не були добрими, щоб у цих відносинах наголос робився на конфліктах. Питання складного минулого використовувалися і будуть використовуватися у цих конфліктних ситуаціях, зокрема в гібридній війні», – каже експерт.

На думку М. Ноцунь, кремлівські політтехнологи, які пишуть сценарії гібридної війни проти України та Республіки Польща уважно стежили за перебігом українсько-польських суперечок про події 1943 року на Волині. Тепер висновки з цієї дискусії у Москві використовуються проти двох сусідніх країн.

«Дуже добрим, мабуть, найкращим прикладом є остання польсько-українська дискусія навколо «волинського злочину», відлуння якої було чутно у Росії. Деякі російські історики говорили про те, що вони попереджували поляків щодо наслідків «волинської справи», наголошували на «жорстокості» українських злочинів, і тому, мовляв, примирення між поляками та українцями неможливе. Для фахівців, які займаються відносинами Польщі з сусідами – це ще один доказ того, що Росія інструментально використовує складне минуле», – розмірковує М. Ноцунь¹¹.

Кремль шукає слабкі місця в українсько-польських відносинах – заявив А. Лельонек. Він зауважив, що вже у грудні можна було очікувати якоїсь російської провокації в Україні, спрямованої на те, щоб налаштувати проти неї Польщу. Незадовго до католицького Різдва

¹¹ Савицький Ю. Москва провокує українсько-польську «війну пам'ятників», аби зіштовхнути чолами дві сусідні країни – польські оглядачі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28226455.html> Дата звернення: 6.06.2024.

російські та проросійські ЗМІ розтиражували фейк про те, що польська меншість на Львівщині «прагне приєднання Галичини до Польщі». Цю «новину» бездумно підхопили деякі українські ЗМІ, окрім цього вона стрімко поширилася в соцмережах. Цей факт, може слугувати ще одним прикладом інформаційної гібридної агресії, що її було застосовано Російською Федерацією з метою погіршення українсько-польських відносин.

За словами А. Лельонека, така ситуація – не що інше як спроба російської пропагандистської машини намацати слабкі місця в українсько-польських відносинах. Кремлівські політтехнологи вирішили перевірити, чи складуть українці та поляки тест на чуйність. Польський оглядач вважає, що зруйнування пам'ятника в Гуті Пеняцькій – це чергове випробування на міцність і дорослість польсько-українських стосунків, яких ще може бути чимало.

«Події у Гуті Пеняцькій – це черговий тест. Це ще не кінцева мета діяльності російської пропагандистської машини. На мою думку, запускаються різні проекти, випробовуються різні групи. Росіяни бачать, що їм протидіють і служби, і експерти, і блогери, які добре ідентифікують дії російської пропаганди, тож Росії потрібні нові середовища, нові особи, нові джерела конфліктів, і нові сили, які на різних ділянках стверджуватимуть, що це не є роботою Росії», – розмірковує оглядач.

Важливо зауважити, що паралельно із руйнуванням меморіалу у Гуті Пеняцькій, тоді ж у січні 2017 року вандали спалюжили також польський меморіал у Биківні під Києвом, що засвідчує цілеспрямованість провокацій щодо загострення українсько-польських взаємин. Так, у ніч із вівторка на середу (24–25 січня 2017 року) невідомі сплюндрували український та польський меморіали в Биківні під Києвом¹². На меморіали олійною фарбою були нанесені написи «SS Галичина» на польській частині меморіалу та «ОУН-УПА курва» – на українській.

¹² Польща «діятиме адекватно» у відповідь на сплюндрування меморіалу у Биківні, – премоер. *Новинарня*. 21.01. 2017. URL: <https://novynarnia.com/2017/01/25/polshha-diyatime-adekvatno-u-vidpovid-na-splyundruvannya-memorialu-v-bikivni-prem-yer/> Дата звернення 11.07.2024.

Польща вживатиме «адекватних заходів» у відповідь на осквернення польського та українського меморіалу жертвам НКВС у Биківні – заявила прем'єр-міністр Республіки Польща Беата Шидло на прес-конференції у Варшаві¹³. Було розпочато спільне розслідування справи щодо сплюндрованого цвинтару у Биківні.

Однак повернімося до історії меморіалу у Гуті Пеняцькій. На кошти місцевої громади меморіал було відновлено і 26 лютого 2017 року відбулося повторне відкриття меморіалу. Участь в заході взяли голова Львівської обласної ради Олександр Ганущин, голова обласної адміністрації Олег Синютка, посол Республіки Польща в Україні Ян Пекло, посол України в Польщі Андрій Дешиця, керівництво Бродівського району, члени товариства «Гута Пеняцька», представники польської громади Львівщини, гості з Польщі та мешканці навколишніх населених пунктів¹⁴.

«Місцева влада Львівщини зайняла чітку позицію – у XXI столітті ми не воюємо з пам'ятниками. Винні у таких злочинах мають бути покарані. Нам щиро прикро, що таке сталося на нашій території. Переконані – це

¹³ Польща «діятиме адекватно» у відповідь на сплюндрування меморіалу у Биківні, – прем'єр. *Новинарія*. 21.01. 2017. URL: <https://novynarnia.com/2017/01/25/polshha-diyatime-adekvatno-u-vidpovid-na-splyndruvannya-memorialu-v-bikivni-prem-yer/> Дата звернення 11.07.2024.

¹⁴ Україна відновила зруйнований вандалами польський меморіал у Гуті Пеняцькій. *Новинарія*. 26.02.2017. URL: <https://novynarnia.com/2017/02/26/ukrayina-vidnosila-zruynovaniy-vandalami-polskiy-memorial-u-guti-penyatskiy/> Дата звернення: 7.06.2024.

ніщо інше, аніж провокація з боку російського окупанта, аби розсварити два дружні народи. Вже у лютому за кошти української громади ми відновили знищений меморіал» – зазначив у своєму виступі, на церемонії відкриття меморіалу, голова Львівської обласної ради Олександр Ганущин¹⁵.

Здавалося б, відновлення меморіалу, та цілковите порозуміння між українською та польською сторонами мало би поставити крапку у цій неприємній, для обох країн ситуації. Однак, уже за короткий час, 14 березня 2017 року, меморіал у Гуті Пеняцькій було сплюндровано повторно.

Знову «невідомі» особи і знову аналогічний почерк. Цікаво, скільки грошей запасли російські провокатори... – такими заголовками зарясніли українські та польські ЗМІ. І на цей раз українська влада та місцева громада доклали максимум зусиль, аби відновити зруйнований пам'ятник у Гуті Пеняцькій¹⁶, але дружні відносини України та РП стійко не дають спокою агресору...

¹⁵ Україна відновила зруйнований вандалами польський меморіал у Гуті Пеняцькій. *Новинарія*. 26.02.2017. URL: <https://novynarnia.com/2017/02/26/ukrayina-vidnosila-zruynovaniy-vandalami-polskiy-memorial-u-guti-penyatskiy/> Дата звернення: 7.06.2024.

¹⁶ Стрільчук Л., Нінічук А. *Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах*. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. (368 с.). С. 264 – 266.

Важливо зауважити, що повторне осквернення меморіалу у Гуті Пеняцькій, знову, відбувалося, фактично, паралельно із плондруванням українсько-польського меморіалу у Підкамені, що на Львівщині. Так, 12 березня 2017 року стало відомо про те, що у селі Підкамінь невідомі розмалювали червоною фарбою пам'ятники жертвам польсько-українського конфлікту¹⁷. На центральному хресті з'явився напис «Смерть ляхам» і свастика.

Доречі, схожа провокація сталася і 10 березня 2017 року у самому Львові. Там, на Вулецьких пагорбах вандали «помалювали» пам'ятник польським професорам, яких нацисти розстріляли в цьому урочищі в 1941 році. Пам'ятник було залито червоною фарбою і зроблено надпис «смерть ляхам» на його задньому фасаді. Проте адміністрація цвинтаря відреагувала швидко і відразу видалила всі написи і сліди фарби¹⁸.

Історія меморіалу у Гуті Пеняцькій, у селах Биківня і Підкамінь та у інших місцях – це лише невелика частина і цілого ряду схожих випадків, але, фактично, паралельні у часі та аналогічні за почерком і російськими слідами, вони чітко увиразнюють наскільки трагічні сторінки історичної пам'яті двох народів є розміною монетою у гібридній війні, що її веде РФ та чітко увиразнює загрози міжнаціональним взаєминам та національній безпеці.

Власне, наведені вище приклади є лише вершиною «айзберга проблем» в українсько-польських міжнаціональних відносинах, що

¹⁷ Війна пам'ятників триває. Тепер у Підкамені. Фото. *Історична правда*. 12 березня 2017 року. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2017/03/12/149604/> Дата звернення: 7.06.2024.

¹⁸ У Львові вандали «розписали» пам'ятник загиблим професорам. *Агенція інформатики та аналітики «Гал-інфо»*, 12 березня 2017. URL: https://galinfo.com.ua/news/u_lvovi_vandaly_pomalyuvaly_pamyatnyk_zagyblym_polskym_pr_ofesoram_254430.html Дата звернення: 7.06.2024.

пов'язані із місцям національної пам'яті і уже отримали сумно-гучні назви «війни пам'ятників» чи «війни на могилах»¹⁹. Загалом із 2014 року, від початку російської агресії на сході України кількість пошкодження місць національної пам'яті а українсько-польському порубіжжі різко зросла. Як приклад наведемо хронологію за згаданий період:

2014 рік.

– квітень 2014 року на греко-католицькому цвинтарі в с. Молодичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства знищено пам'ятник українській громаді села;

– березень 2014 року осквернено символічну могилу вояків УПА у Грушовичах Ярославського повіту Підкарпатського воєводства;

– травень 2014 року повторний акт вандалізму у Грушовичах;

– 2 липня 2014 року у с. Вербиця Томашівського повіту Люблінського воєводства пошкоджено пам'ятний знак на увічнення українських жертв комуністичних репресій.

2015 рік.

– осквернено пам'ятний знак воякам УПА на горі Монастир біля с. Верхрати Любачівського повіту Підкарпатського воєводства;

– осквернено пам'ятний знак воякам УПА у с. Молодичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства;

– пошкоджено пам'ятний знак загиблим українцям

– у с. Радружі Любачівського повіту Підкарпатського воєводства;

– осквернено пам'ятний знак воякам УПА у с. Білосток Грубешовського повіту Люблінського воєводства;

– 27 травня 2015 року пошкоджено пам'ятний знак на символічній могилі вояків УПА у Грушовичах Підкарпатського воєводства.

2016 рік.

– 5 березня 2016 року частково знищено пам'ятник українській громаді у с. Молодичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства;

– 15 травня 2016 року здійснено наругу над могилами українського військового кладовища у с. Пикуличах поблизу Перемишля;

– 9 жовтня 2016 року члени ультраправої організації Obóz Wielkie Polski знищили пам'ятник на братській могилі вояків УПА у с. Верхрати Любачівського повіту Підкарпатського воєводства.

2017 рік.

– 8 січня 2017 року у с. Гута Пеняцька Львівської області невідомими особами зруйновано меморіал загиблим полякам

¹⁹ Стрільчук Л., Нінічук А. Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. (368 с.). С. 206-210.

споруджений в пам'ять особам, загиблим в ході каральної акції в роки Другої світової війни;

– 12 березня 2017 року розмальовано червоною фарбою пам'ятники жертвам українсько-польського конфлікту у роки Другої світової війни у с. Підкамінь на Львівщині²⁰;

– 14 березня 2017 року повторно сплюндровано пам'ятний меморіал полякам у с. Гута Пеняцька Львівської області;

– 26 квітня 2017 року на цвинтарі у селі Грушовичі Підкарпатського воєводства представники правих польських організацій зруйнували монумент воякам Української Повстанської Армії. Польська сторона пояснила це як «демонтаж незаконного пам'ятника УПА», який простояв 23 роки²¹.

Гібридна російська агресія проявляється не лише у розхитуванні українсько-польських протиріч на тлі історичної пам'яті, але й через провокування конфліктних ситуацій поміж поляками та українцями. Йдеться, передовсім, про напади на українських студентів у Польщі. Звісно, автори статті, свідомі того, що і у самій РП існують праві політичні сили та різного роду громадські організації, які підтримують та пропагують антиукраїнські настрої, однак, виключати гібридну агресію РФ у цьому випадку було б не правильно.

Як приклад наведемо побиття українських студентів у Жешуві 24 січня 2017 року. Згідно з інформацією польських правоохоронців, близько 15:30 українські студенти поверталися з навчання в гуртожиток. Дорогою їх зупинили п'ятеро молодих чоловіків і запитали студентів, звідки вони. Почувши відповідь, чоловіки поцікавилися, кому належить Львів – Україні чи Польщі. Потім нападники назвали студентів бандерівцями і побили їх. Незабаром поліція затримала п'ятьох підозрюваних, ними виявилися місцеві жителі віком від 18 до 20 років. Всі затримані визнали свою провину²².

Напади відбуваються не лише на українських студентів, об'єктами відвертої агресії стають і українські заробітчани. 17 січня 2016 року у містечку Кутно Лодзького воєводства місцеві неонацисти напали на українських заробітчан. Радикали атакували гуртожиток, вигукуючи

²⁰ Стрільчук Л. Історична пам'ять українців та поляків: пошук шляхів примирення чи привід до конфлікту? *Трансформації історичної пам'яті. Історичні та політологічні дослідження. Науковий журнал. Спеціальний випуск: доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті»*. Вінниця, 2018. (С. 176-183) С. 179 – 180.

²¹ Польща відбудує пам'ятник УПА в Грушовичах. *Історична правда*. 12 квітня 2018. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2018/04/12/152287> Дата звернення: 9.06. 2024.

²² У Польщі побили студентів з України. URL: <http://ua.korrespondent.net/world/3805255-u-polschi-pobyly-studentiv-z-ukrainy> Дата звернення: 19.05. 2024.

гасла «Польща для поляків» та «Геть українців». Під руку нападників потрапили шестеро українців. Очевидці кажуть, що поляки увірвалися до приміщення та почли крушити все, що потрапляло під руку. Нападники були озброєні кастетами, камінням і ножами. Однак, українці відбили атаку, а хуліганів забрала поліція²³. Наведені приклади є лише частиною із цілої низки схожих випадків. У Кракові, Перемишлі, Любліні та інших містах Польщі, особливо у східних воєводствах, такі прецеденти почастишали²⁴.

З лютого 2022 року, як відомо, до Республіки Польщі скеровуються мільйони українських біженців, які були досить гостинно прийняті сусідньою країною, у Польщі було створено усі умови, аби українці-втікачі від війни знайшли не лише прихисток, але й налагодили нормальне життя та навчання дітей. Більшість пересічних поляків із співчуттям та підтримкою поставилися до українських біженців. Однак, уже з початку 2023 року у РП усе частіше з'являються гасла: «Не дозволимо зукраїнізувати Польщу!», «Геть українців!». В умовах триваючої, повномасштабної війни, Росії, як ніколи, актуально погіршити відносини поміж українцями та поляками, і, РФ, не цурається жодних методів ведення гібридної війни спрямованої на підрив українсько-польських взаємин.

Ще одним прикладом намагання погіршити польсько-українські відносини є прецедент із обстрілом Консульства Республіки Польща, що у Луцьку, який стався вніч на 29 березня 2017 року²⁵.

²³ У Польщі група неонацистів атакувала гуртожиток із українцями. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/u-polschi-grupa-neonacitiv-atakuvala-gurtozhitok-iz-ukrayinciyami-582779.html> Дата звернення 17.07. 2019.

²⁴ Стрільчук Л. Исторична пам'ять українців та поляків: пошук шляхів примирення чи привід до конфлікту? *Трансформації історичної пам'яті. Історичні та політологічні дослідження. Науковий журнал. Спеціальний випуск: доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті»*. Вінниця, 2018. (С. 176-183) С. 182.

²⁵ Обстріл консульства у Луцьку: Польща проведе власне розслідування. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BfbU298Igp4> Дата доступу: 13.07.2024.

Зауважимо, що події у Луцьку відбувалися практично паралельно із подіями у Гуті Пеняцькій. Очевидним був і російський слід у цій провокації, на що вказував той факт, що Консульство Республіки Польща було обстріляно із російської зброї, якої не мали на озброєнні українські збройні сили.

Політичний діяч, історик та бувший очільник Інститут національної пам'яті, В. В'ятрович з цього приводу сказав: «Те, що сталося вночі у Луцьку свідчить, що провокації виходять на новий, ще небезпечніший рівень. Цілилися не лише в будинок польського консульату, а в польсько-українські стосунки», – написав він у Facebook. «При чому знову з використанням історії: «напад», «Волинь», «польський» – слова, які нині почують в новинах наші західні сусіди, мають налякати не менше, ніж сам факт обстрілу. Незважаючи на все зростаючу кількість провокацій, закликаю громадськість до зваженості оцінок на основі реальної ситуації, а не моделювання подій ворогом»²⁶.

Станіслав Карчевський, маршалок польського Сенату в розмові з кореспондентом «Польського радіо» назвав події в Луцьку у ніч на 29 березня 2017 року «дуже серйозною справою». На його думку, обстріл дипустанови є результатом втручання «третьої сторони» й має на меті погіршити відносини Польщі з Україною²⁷.

Схожі міркування, також, у Павла Солоха, керівника Бюро національної безпеки Республіки Польща. «Без сумніву, це провокація. Натомість питання звучить: хто і з якою метою? Знаємо контекст, триває агресія Росії проти України», – цитує слова П. Солоха Польське агентство преси (PAP)²⁸.

Тогочасний Президент України Петро Порошенко під час телефонної розмови із польським колегою Анджеєм Дудою запропонував залучити фахівців із Польщі до розслідування обстрілу будівлі польського Генконсульства в Луцьку, що, власне, і було зроблено. Як повідомляє прес-служба президента, лідери двох держав погодились, що жодні провокації не повинні впливати на дружні польсько-українські відносини.

²⁶ В'ятрович В. Історик про обстріл консульства в Луцьку: Провокації виходять на новий рівень. URL: <https://www.volynpost.com/news/86587-istoryk-pro-obstril-konsulstva-v-lucku-provokacii-vyhodiat-na-novuj-riven> Дата доступу: 10.04.2019.

²⁷ Савицький Ю. Обстріл із гранатомета консульства Польщі у Луцьку – це провокація «третьої сили» – польська реакція. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28398281.html> Дата доступу: 7.06.2024.

²⁸ Савицький Ю. Обстріл із гранатомета консульства Польщі у Луцьку – це провокація «третьої сили» – польська реакція. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28398281.html> Дата доступу: 7.06.2024.

Такого роду та схожі провокації є, поза сумнівом, одним із елементів інформаційної гібридної війни, яку впродовж останнього десятиліття веде проти України Російська Федерація, і «війни на могилах» є, також, елементом цієї війни. Як уважає київський політолог Є. Магда, поняття «інформаційна війна» має синтетичний характер, адже увібрало в себе низку явищ, що виявляються у житті громади при взаємодії різних соціальних груп. Це поняття відповідно до цілей впливу на людей набувало значення пропаганди, контрпропаганди, спецпропаганди, психологічної війни, техніки дезінформації тощо²⁹.

Найзначнішою перевагою інформаційної війни є широкий спектр застосування її інструментів. Вести інформаційну війну можна залучивши телебачення, інтернет, друковані ЗМІ, радіо, навіть, чутки, тобто практично будь-які наявні канали передачі інформації. Інформаційна війна – протиборство між двома або більше державами в інформаційному просторі з метою нанесення шкоди критично важливим інформаційним системам, процесам і ресурсам, а також іншим структурам, для підриву політичної, економічної та соціальної систем, масованої психологічної обробки населення, дестабілізації суспільства, а також примусу держави до прийняття рішень в інтересах протиборчої сторони. Це плановий інформаційний вплив на всю інформаційну й комунікаційну систему противника і (або) нейтральні держави з метою формування сприятливого глобального інформаційного середовища для проведення будь-яких політичних і геополітичних операцій, що забезпечують максимальний контроль над простором³⁰.

На думку львівської дослідниці М. Павлюх, гібридна інформаційна війна, яку веда та веде Російська Федерація супроти України багата на елементи і компоненти психологічного та інформаційного впливу, які раніше не використовувалися в інформаційних війнах. «Нові ефекти російської пропаганди, які створюються за допомогою новітніх технологій вражають опонента (ворога) на повну силу. Російський рашизм є деструктивною інформаційною ідеологією для російського населення, яке не може критично мислити через постійний контроль з боку влади. Засоби масової інформації (комунікації) допомагають владі тримати населення під постійним психологічним тиском і контролем»³¹. У цьому сенсі риторика російської пропаганди після повномасштабного

²⁹ Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ : КАЛАМАР, 2017. С. 103.

³⁰ Василенко І. Інформаційна війна як фактор світової політики. *Державна служба*. 2009. № 3. С. 80 – 86.

³¹ Павлюх М. Методи та засоби російсько-української інформаційної війни (2014 – 2022): міфи і риторика пропаганди. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 1017 – 1018.

вторгнення російських військ в Україну увиразнюється новими візуальними методами психологічного впливу, які взяла на озброєння держава-агресор. Серед них треба виділити нахабне перекручення фактів та відверту брехню, створення у російському та світовому інформаційному просторі образу націоналістично збочених українців – вандалів та варварів, цинічність висновків і маніпулятивний характер інформації, створення міфів про противника³².

У такій вигаданій реальності живе переважна більшість суспільства Російської Федерації, сприймаючи за реальність пропагандистські фейки. Наприклад, російські ЗМІ свого часу поширювали неправдиву інформацію про нібито загрозу з боку України та НАТО для Росії, формувалася стійкий образ ворога, або ж українських «фашистів», які не просто живуть в країні, але й керують державою³³. Як відомо, більшість аудиторії держави-агресора без жодних застережень сприймають цю дезінформацію.

Процеси поширення синхронної брехні про події в Україні здійснювалися через координацію та системні пропагандистські підходи. Важливе значення у цьому процесі мають аудіовізуальні методи, які використовуються російським телебаченням і популярними російськими інтернет-ресурсами, як це яскраво проявилось на прикладі актів вандалізму у Гуті Пеняцькій. До головних аудіовізуальних методів, на думку львівської дослідниці М. Павлюх, слід віднести такі: «ефект присутності», «підміна об'єктів», «фото- та кіномонтаж», спецефекти і комп'ютерна графіка³⁴. Прикладом застосування цих інформаційних вкидів може слугувати таке: поширення інформації про те, що в Україні діють бандерівські ополченці, а російський журналіст, знімаючи сюжет, боїться себе видати.

На думку Є. Магди інформаційну війну вирізняють прагнення протилежних сторін нагнати паніку у ворожих державах, створюючи атмосферу постійної кризи й напруги. Набір методів та засобів ведення інформаційної війни обмежується лише фантазією та ступенем цинізму

³² Стрільчук Л. Одна «методичка» гібридної агресії російської федерації: порівняльний аспект інформаційної війни супроти Сакартвело та України. *Сучасна російсько-українська війна: історіографічні, суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-духовні виміри. Наукова монографія*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. С. 230 – 235.

³³ Стрільчук Л. Інформаційна війна як складова сучасних гібридних воєн (на прикладі Грузії та України). *Літопис Волині*. Всеукраїнський наковий часопис. Заснований у 2001 р. Число 28. 2023. С. 236 – 237.

³⁴ Павлюх М. Методи та засоби російсько-української інформаційної війни (2014 – 2022): міфи і риторика пропаганди. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 119.

виконавців, через що фактично немає можливості спрогнозувати напрям та інструментарій можливої інформаційної атаки³⁵.

Більшість, наведених вище прикладів, увиразнює як спільна історична минувшина, особливо її складні сторінки, стають об'єктом маніпуляцій та засобом ведення гібридної війни. Нині, в умовах триваючої російської агресії, актуалізація підризу добросусідських відносин поміж Україною та Республікою Польща, яка надає величезну допомогу нашій державі в умовах війни, абсолютно очевидна. Як очевидною є і небезпека використання історії у політичних цілях.

Польський вчений Є. Єдліцький визначає два варіанти, коли за допомогою історичної пам'яті можна досягнути максимального напруження і конфронтації у суспільстві: 1) освяченням деяких історичних подій, які б перетворили їх на впливові символи і міфи; 2) нагадуванням про масові кривди з вини іншої групи чи сили. Дослідник доводить, що колективна пам'ять може бути «холодною» або «гарячою», якщо «холодна» зберігає чи консервує факти, то «гаряча» – продукує політично актуальну версію минулого, а подальший розвиток подій залежатиме від емоційного напруження у суспільстві³⁶. Звернення до героїко-войовничої («звитяжної») історії та відсутність відповідальності за завдані образи іншим суспільствам формують так звану пам'ять війни.

ВИСНОВОК

Українсько-польське порубіжжя багате сіпльними традиціями, історією та увібрало у себе культурні та ментальні особливості обох сусідніх народів і є, на переконання авторів, важливим зв'язуючи елементом українців та поляків. Міжнаціональні відносини на порубіжжі, великою мірою, визначають взаємини між народами. Як і на будь-яких, порубіжних землях проживання двох народів, тут, звісно ж, не обійшлося без конфліктів, наслідком яких є чимала кількість місць національної пам'яті. Саме місця національної пам'яті, в умовах гібридної агресії, стають засобом маніпуляції та загострення міжнаціональних суперечок. Численні приклади, які автори аналізують у статті, засвідчують, що проблеми складної історичної минувшини активно використовувалися Російською Федерацією задля загострення українсько-польських відносин, створення негативного образу України російськими пропагандистами через інформаційно-публічний простір.

³⁵ Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ : КАЛАМАР, 2017. С. 106.

³⁶ Єдліцький Є. Поєднання? Але кого з ким? URL: <https://prima.lmu.edu.ua/Subdivisions/um/um> Дата звернення: 2.03.2019.

Українсько-польські відносини пройшли непрості випробування історичною пам'яттю у попередні десятиліття, витримали вони і пресинг гібридних атак через місця національної пам'яті. Адже для обох країн і України, і Польщі добросусідські відносини є запорукою національної безпеки. І лише виважена позиція та узгоджена політика історичної пам'яті України та Республіки Польща є гарантією успішного протистояння гібридним загрозам з боку Росії.

АНОТАЦІЯ

Сучасний світ, його історія та перспективи розвитку невід'ємно пов'язані із публічним простором, який немов губка вбирає у себе усі трансформації і формує не лише суспільні стереотипи але й міжнаціональні відносини. Останні, можуть відчутно впливати на міждержавні відносини, і, саме тому, на переконання авторів статті, є об'єктом гібридної агресії з боку російської Федерації. Найбільш чутливою точкою тиску, у цьому сенсі, є місця національної пам'яті, якими рясніє українсько-польське порубіжжя. Знаючи історію складних українсько-польських перемовин щодо узгодження трактування спільної історії, Російська Федерація активно використовує складні сторінки українсько-польської історичної минувшини для ведення гібридної війни.

У представленому матеріалі автори аналізують події пов'язані із руйнуванням місць національної пам'яті на українсько-польському порубіжжі, які були використані РФ з метою погіршення українсько-польських відносин, що, однозначно б, послабило Україну та зробило її більш легкою жертвою для російської військової агресії.

Українсько-польські відносини пройшли непрості випробування історичною пам'яттю у попередні десятиліття, витримали вони і пресинг гібридних атак через місця національної пам'яті. Адже для обох країн і України, і Польщі добросусідські відносини є запорукою національної безпеки. І лише виважена позиція та узгоджена політика історичної пам'яті України та РП є гарантією успішного протистояння гібридним загрозам з боку Росії.

Література

1. Василенко І. Інформаційна війна як фактор світової політики. *Державна служба*. 2009. № 3. С. 80 – 86.

2. Війна пам'ятників триває. Тепер у Підкамені. Фото. *Історична правда*. 12 березня 2017 року. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2017/03/12/149604/> Дата звернення: 7.06.2024.

3. В'ятрович В. Історик про обстріл консульства в Луцьку: Провокації виходять на новий рівень. URL:

<https://www.volynpost.com/news/86587-istoryk-pro-obstril-konsulstva-v-lucku-provokacii-vyhodiat-na-novuj-riven> Дата доступу: 10.04. 2019.

4. Єдліцький Є. Поєднання? Але кого з ким? URL: <https://prima.lmu.edu.ua/Subdivisions/um/um> Дата звернення: 2.03.2019.

5. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. К.: КАЛАМАР, 2017. 268 с.

6. Обстріл консульства у Луцьку: Польща проведе власне розслідування. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BfbU298Igp4> Дата доступу: 13.07. 2024.

7. Павлюх М. Методи та засоби російсько-української інформаційної війни (2014 – 2022): міфи і риторика пропаганди. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. Р. 1015 – 1028.

8. Пам'ятник розбрату. *Львівський портал*. 20.02.2009. URL: <https://portal.lviv.ua/uncategorized/2009/02/20/103903> Дата доступу: 10.06.2024.

9. Польща відбудує пам'ятник УПА в Грушовичах. *Історична правда*. 12 квітня 2018. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2018/04/12/152287> Дата звернення: 9.06. 2024.

10. Польща «діятиме адекватно» у відповідь на сплюндрування меморіалу у Биківні, – премер. *Новинарія*. 21.01. 2017. URL: <https://novynarnia.com/2017/01/25/polshha-diyatime-adekvatno-u-vidpovidna-splyundruvannya-memorialu-v-bikivni-prem-yer/> Дата звернення 11.07.2024.

11. Президенти України та Польщі у с. Гута Пеяцька (фото). *УНІАН. Інформаційне агентство*. URL: <https://www.unian.ua/common/195705-prezidenti-ukrajini-ta-polschi-v-sguta-penyatska-foto.html> Дата доступу: 9.07. 2024.

12. Савицький Ю. Москва провокує українсько-польську «війну пам'ятників», аби зіштовхнути чолами дві сусідні країни – польські оглядачі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28226455.html> Дата звернення: 6.06.2024.

13. Савицький Ю. Обстріл із гранатомета консульства Польщі у Луцьку – це провокація «третьої сили» – польська реакція. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28398281.html> Дата доступу: 7.06. 2024.

14. Стрільчук Л.В., Стрільчук В.В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва. Луцьк: Волинські старожитності, 2013. 258 с.

15. Стрільчук Л. Історична пам'ять українців та поляків: пошук шляхів примирення чи привід до конфлікту? *Трансформації історичної пам'яті. Історичні та політологічні дослідження. Науковий журнал*.

Спеціальний випуск: доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті». Вінниця, 2018. С. 176-183.

16. Стрільчук Л., Нінічук А. Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 368 с.

17. Стрільчук Л. Одна «методичка» гібридної агресії російської федерації: порівняльний аспект інформаційної війни супроти Сакартвело та України. *Сучасна російсько-українська війна: історіографічні, суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-духовні виміри. Наукова монографія.* Rīga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. С. 228 -245.

18. Україна відновила зруйнований вандалами польський меморіал у Гуті Пеняцькій. *Новинарія.* 26.02.2017. URL: <https://novynarnia.com/2017/02/26/ukrayina-vidnosila-zruynovaniy-vandalami-polskiy-memorial-u-guti-penyatskiy/> Дата звернення: 7.06.2024.

19. У Гуті-Пеняцькій зруйнували пам'ятник загиблим полякам. *PolUkr Польсько-український портал.* URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2017/01/u-guti-penyackij-zrujnuvali-pamyatnik-zagiblim-polyakam/> Дата доступу: 9.07. 2024. Дата доступу: 9.07.2024.

20. У Львові вандали «розписали» пам'ятник загиблим професорам. *Агенція інформатики та аналітики «Гал-інфо», 12 березня 2017.* URL: https://galinfo.com.ua/news/u_lvovi_vandaly_pomalyuvaly_pamyatnyk_zagyblym_polskym_profesoram_254430.html Дата звернення: 7.06. 2024.

21. У Польщі група неонацистів атакувала гуртожиток із українцями. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/u-polschi-grupa-neonacistiv-atakuvala-gurtozhitok-iz-ukrayincyami-582779.html> Дата звернення 17.07. 2019.

22. У Польщі побили студентів з України. URL: <http://ua.korrespondent.net/world/3805255-u-polschi-pobyly-studentiv-z-ukrainy> Дата звернення: 19.05. 2024.

Information about the authors:

Strilchuk Liudmyla Vasylivna,

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn National University
13, Voli square, Lutsk, 43025, Ukraine

Prytuliuk Vasyl Yevhenovych,

Graduate student at the Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn National University
13, Voli square, Lutsk, 43025, Ukraine